

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка**
Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи
Кафедра загальної, вікової та соціальної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітнього ступеня «магістр»

на тему:

**СОЦІАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ
ПРО ВИЩУ ОСВІТУ**

Виконала:

студентка 2 року магістратури,
61 групи
Казачук Ольга Сергіївна

Науковий керівник:

Дроздов Олександр Юрійович,
доктор психол. наук, доцент

Захищено з оцінкою _____

Голова ЕК _____

Чернігів

2021

Студент(ка)	_____	_____
	<i>Підпис</i>	<i>П.І.Б.</i>
Наук. керівник	_____	_____
	<i>Підпис</i>	<i>П.І.Б.</i>
Рецензент	_____	_____
	<i>Підпис</i>	<i>П.І.Б.</i>

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри загальної, вікової та соціальної психології, протокол № _____ від «____» _____ 2021 року. Студент(ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. <i>Теоретико-методологічний аналіз проблеми соціальних уявлень сучасної молоді про вищу освіту</i>	
1.1. Поняття соціальних уявлень.....	6
1.2. Специфіка соціальних уявлень сучасної молоді про вищу освіту.....	10
Розділ 2. <i>Емпіричне дослідження соціальних уявлень сучасної молоді про вищу освіту</i>	
2.1. Методика та процедура дослідження.....	16
2.2. Отриманні результати та їх аналіз.....	18
Висновки.....	49
Перелік використаних джерел.....	52

ВСТУП

Актуальність теми. У цивілізованому суспільстві вища освіта є необхідною умовою для становлення особистості. Соціальні уявлення молоді стосовно вищої освіти постійно є цікавими для вивчення, так як зі зміною часу та впливу розвитку науково-технічного прогресу, вони є змінними та залежними від багатьох факторів впливу. Можна помітити, як в деякі часові рамки є професії більш солідні, більш поширені, а потім їх популярність поступово згасає. Це мотивує постійно покращувати знання про вищу освіту та вивчати ставлення молоді, щоб покращувати якість самої освіти.

Наразі можна чути коментарі, що вища освіта не є необхідною, адже наявність диплома не є запорукою успіху для влаштування на роботу. Сучасні молоді люди можуть не бачити різницю між «отриманням диплому» та «отриманням знань», що не є однотипними поняттями. Це стало причиною проведення нашого дослідження, щоб ретельно вивчити, як саме сучасна молодь сприймає вищу освіту та якими соціальними уявленнями оперує.

Метою дослідження є вивчення психосемантичної специфіки соціальних уявлень сучасної молоді про вищу освіту.

Для виконання поставленої мети було визначено наступні **завдання**:

- здійснити теоретико-методологічний аналіз поняття «соціальне уявлення»;
- здійснити теоретичний аналіз специфіки соціальних уявлень сучасної молоді про вищу освіту;
- організувати та провести емпіричне психосемантичне дослідження соціальних уявлень серед різних груп сучасної молоді;
- проаналізувати отримані результати, визначити напрямки їхнього практичного впровадження, сформулювати висновки.

Об'єктом дослідження є феномен соціальних уявлень.

Предметом дослідження є психосемантична специфіка соціальних уявлень про вищу освіту серед різних груп сучасної молоді.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення ряду зарубіжних та вітчизняних науковців стосовно феномену соціальних уявлень (С. Московічі, Д. Жоделе, Ж. Абрік, І. Бовіна, Т. Ємельянова, Є. Володарська, М. Климова, Н. Корж), а також особливостей соціальних уявлень стосовно вищої освіти (Г. Єсіна, А. Рожанська, Н. Юдина, М. Сачкова, А. Дьячкова).

Методи дослідження. Дослідження виконане за допомогою методів теоретичного аналізу (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація), емпіричні (анкетування за принципом «незакінчених речень») та математико-статистичні методи (частотний аналіз).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку посилань та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 55 сторінок, із яких 43 сторінки основного тексту. Перелік посилань складається із 34 найменувань.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПРО ВИЩУ ОСВІТУ

1.1. Поняття соціальних уявлень

Виникнення теорії соціальних уявлень на початку 1960-х років стало відповіддю європейської соціальної психології на кризу в цій науці, пов'язаній з домінуванням американської традиції. З точки зору С. Московічі, призначення теорії соціальних уявлень полягає в аналізі сучасних соціальних проблем, тих, що турбують людей у повсякденному житті. Досліджуванні процеси повинні розглядатися на рівні не ізольованого індивіда, але соціального контексту. Така теорія відповідає визначенню соціальної психології як антропології сучасної культури, даним С. Московічі [33, с. 231].

Є думка що поняття «соціальні уявлення» було введено відомим соціологом Емілем Дюркгеймом. У загальних рисах він охарактеризував різні явища, які спостерігаються та вивчаються на різних рівнях: індивідуальному та колективному, психологічному та, власне, соціальному. Його робота «Прагматизм і соціологія» він робить акцент саме на вище згаданих рівнях. Ключовим є те, що не потрібно відтворювати дані, а саме створювати реальність майбутнього [11, с. 314].

Людина відчуває потребу «приручити» нові враження і тим самим зменшити ризик несподіванки, проходячи адаптацію до нової інформації – основний лозунг соціальних уявлень за С. Московічі. Він переконаний, що соціальні уявлення з часом допомагають розтлумачити «дивне та незнайоме» в зрозуміле та знайоме. Тобто, вся інформація, яка для особи є новою, з часом стає звичною та допустимою. Одна з ключових ідей С. Московічі

полягає в тому, що соціальні уявлення - це не «думка» окремої людини, а «думка» групи, яка може виступати певною «візитною карткою» [32, с. 226].

Соціальні уявлення або «соціальні ідеї» – це система інтерпретації, узагальнюючий символ, класифікація явищ, в чому відстоює свою думку С. Московічі. Він говорить, що соціальні (побутові) ідеї беруть весь свій зміст в основному із наукових ідей, і цей процес не обов'язково пов'язаний із деформацією і викривленням останніх [31]. З іншого боку, соціальні ідеї роблять значний вплив на науку, презентуючи своєрідні проблемні частини для дослідження. Також, на думку С. Московічі, це повсякденні знання, здоровий глузд, етнографія (науково-популярна), відкритий доступ до фіксації соціальних ідей [33, с. 242].

Для Д. Жодле категорія «соціальні уявлення» є формою пізнання, яка має свою специфіку, яка виражається в знаннях, здоровому глузді, змісті, функціях, відтворення яких є соціально обумовленими. Також «соціальні уявлення» - це властивості повсякденного практичного мислення, яке направлене на розуміння і засвоєння матеріального, соціального та ідеального середовища, які мають свої якості. Соціальні уявлення змісту і самого себе процес презентації визначається контекстом і умовами їх виникнення, каналами поширення і, нарешті, функції, які вони виконують у взаємодії зі світом і іншими людьми [19, с. 376].

Презентуючи соціальні уявлення, Д. Жодле доповнює їх шістьма підходами до їхнього вивчення: 1) власне когнітивна діяльність суб'єкта по побудові уявлення знаходиться в центрі уваги, при цьому вивчаються два виміри: групова ідентифікація та контекстуальний (вплив ситуації); 2) іде процес утворення змісту, який суб'єкт у подальшому репрезентує як уявлення, яке є взятим із культури 3) соціальні уявлення є формою спілкування, дискурсу, комунікацією; 4) весь досвід суб'єкта за все його життя є основною умовою формування соціальних уявлень: встановлюються правила поведінки, формується розуміння тих чи інших дій; 5) динаміка зміни соціальних уявлень у міжгрупових відносинах є взаємозалежною від

загальних соціальних уявлень; б) соціальні уявлення виступають результатом пануючої ідеології, яка переважає над одиничними міркуваннями та думками. Саме тому, ми розуміємо, що практично не існує об'єкта чи явища, яке можна оминати увагою відносно згаданої концепції [19, с. 379].

Теорія, відповідно до якої соціальні уявлення мають центральне ядро, пов'язані з колективною пам'яттю та історією групи, висунув Ж. Абрік та його колеги. Уявлення не є чутливим до конкретного контексту та являються стабільним явищем. Інтеграція індивідуального досвіду кожного члена групи забезпечена периферійною системою [29]. Вона чутлива до контексту, тобто, є рухливою. Ця система припускає диференціацію змісту та адаптується до конкретної реальності, охороняючи центральне ядро від зовнішніх впливів. Враховуючи емпіричні дослідження, автори теорії виявили, що структура представлення є залежною від зміни ставлення, при цьому ядро залишається стабільним при зміні периферичної системи [24, с. 49].

Провідний фактор функціонування центрального ядра соціальних уявлень є процес активації. В системі, утвореній центральним ядром, деякі елементи можуть по-різному «вимагати» або «використовувати» для визначення вартості як самого об'єкта, так і пов'язаного досвіду. Чим більше елемент активується, тим важливіша його роль здійснює в соціальних уявленнях стосовно вищої освіти [2, с. 8].

Щодо специфіки соціальних уявлень молоді про вищу освіту, то на думку Бовіної соціальні уявлення є свідомими та відіграють певну роль у регулюванні та підтримці міжособистісних стосунків та міжгрупових відносин у різних спільнотах [3, с. 16]. Основні положення цієї концепції - це не тільки реакція людини на об'єктивні стимули навколишнього середовища реальності, але і їх суб'єктивне уявлення. Вони передбачають динамічну взаємозалежність між конкретним, культурним умовні форми мислення, закріплені за допомогою мови, та їх трансформація внаслідок активності окремих осіб та груп [4, с. 19].

У структурній моделі динаміка соціальних уявлень молоді щодо вищої освіти зумовлена дією низки соціальних та когнітивних механізмів, які змінюють «рівні» [8, с. 96]. В цій динаміці, можна виділити процес трансформації, а також умови, що цьому сприяють перетворенню. У цьому випадку суспільний досвід відіграє особливу роль, його поступовість введення в соціальну реальність об'єкта - це середовище, через яке існує зміна суспільних уявлень [34].

К. О. Абульханова-Славська у своїх дослідженнях встановила наступні характеристики ідей, які відрізняються від тих функцій, які були окреслені представниками французької школи: категоричність, ясність – невизначеність; конкретність («контактність») – абстрактність («віддаленість»); усвідомленість – неусвідомленість; консерватизм (статичний характер) – радикалізм (динаміка уявлень); гармонійність – суперечливість; раціоналізм – інтуїтивізм; колективність (суспільні уявлення) – індивідуальність та ін. [1, с. 27].

«Соціальна репрезентація» - слово в латентній формі несе в собі теорію про природу особистості і їх дій і стає невід'ємною частиною нашої культури, що знайшло своє відображення у російській психології в К.О. Абульханової-Славської. Вона переконана, що в людині не виникають соціальні ідеї. не тільки через прямий контакт з реальністю, але і з суспільної свідомості [1, с. 32].

Стосовно соціального стереотипу, то К.О. Абульханова-Славська вказала, що особистість мислить про соціальну дійсність у цілому та водночас встановлює певні взаємини з іншими людьми, проходить етапи свого життєвого шляху. Це пов'язане із тим, що наявність соціального стереотипу, хоча він і не завжди відповідає потребі у точності та диференційованості сприйняття суб'єктом соціальної дійсності, відіграє суттєву роль в оцінці людиною оточуючого світу, оскільки дозволяє значно скоротити час реагування на зміни у реальності, прискорити процес пізнання. Разом з тим, виникаючи в умовах обмеженої інформації про об'єкт, що

потребує адекватного сприйняття та оцінки, соціальний стереотип може виявитись хибним та виконати консервативну, а іноді реакційну функцію, сформувавши помилкове знання соціальної істоти, та серйозно деформувати процес міжособистісної взаємодії [1, с. 84].

Також вона вказала, що людська поведінка є мінливою і різноманітною, але вірна інша позиція - людську поведінку стандартизовано, уніфіковано, підпорядковано загальноприйнятими схемам і стандартам. Суспільство розробляє систему соціальних поведінкових програм, які йому приписують. Набір типових програм поведінки специфічний для кожної соціальної групи, але всі вони прагнуть приборкати зростаючу мінливість поведінки, оскільки це може привести до розпаду суспільства. Однак програми соціально прийнятної поведінки ніколи не пояснюють і не визначають всі області людської поведінки. Деякі фрагменти залишилися не врегульованими, тому що вони не вважаються соціально значущими.

Для кожної культури характерні свої уявлення про важливість різних аспектів поведінки, а значить - своя межа між обов'язковою (типізованою) і вільною (індивідуальною) поведінкою. Можна говорити про загальну закономірність: чим значніші області поведінки, чим суворіше вони регулюються, тим сильніше контроль за дотриманням стандартів і шаблонів.

В цьому аспекті поняття «стереотип поведінки» дуже близький до поняття «соціальна норма» і, відповідно, до процесу соціальної регуляції поведінки членів спільноти. Однак між цими концепціями є відмінності. Стереотипи поширюються на людську поведінку в будь-якій сфері своєї діяльності, в той же час соціальна норма регулює тільки соціальну поведінку людей. Норми можна розглядати як правила поведінки, що склалися історично, крім того, поняття «норма» завжди має оцінне значення, тобто певним чином впливати можна охарактеризувати як «правильно» або «неправильно» [1, с. 96].

Тому у нас є всі підстави стверджувати, що між поняттям соціальні уявлення та соціальні стереотипи є деякі спільні риси (поширеність у масовій

свідомості, виникнення не на власному досвіді та поширеність серед мас). Тобто, найпоширеніші соціальні уявлення фактично являються соціальними стереотипами, які виникають серед молоді від їхнього найближчого оточення та від суспільного досвіду у питаннях освіти.

Тому в нашому дослідженні будуть обов'язково враховані наведені визначення та твердження для повноти та інформативності розуміння того, якими ж саме є соціальні уявлення сучасної молоді про вищу освіту, зважаючи на стереотипи, які є невід'ємною частиною соціальних уявлень.

1.2. Специфіка соціальних уявлень сучасної молоді про вищу освіту

Молодь – це соціально-демографічна група, що має соціально-психологічні особливості, зумовлені віковими особливостями молодих людей, процесом формування їх духовного світу, специфікою їх становища в соціальній структурі суспільства. Як правило, молодь-це люди віком від 16 до 35 років. Однак, залежно від соціально-економічних та інших факторів, нижня та верхня межі можуть бути зміщені. Повне визначення було дано І.С. Коном [10, с. 73]: «Молодь-це соціально-демографічна група, що виділяється на основі набору вікових особливостей, характеристик соціального статусу та соціально-психологічних властивостей. [15, с. 18]. Молодь як певна фаза, етап життєвого циклу є біологічно універсальною, але її специфічні вікові межі, асоційований соціальний статус та соціально-психологічні характеристики мають соціально-історичний характер і залежать від соціальної системи, культури та законів соціалізації у певному суспільстві» [35].

Вік молодої людини тісно пов'язаний із певними соціально-економічними процесами. Він побічно відображає рівень розвитку особистості, її статус, соціальний статус, характер діяльності, діапазон соціальних ролей, самосвідомість та рівень прагнень представників відповідної вікової групи. Тому молодь має свої особливості в розумінні

вищої освіти та ставлення до неї, враховуючи її соціальні уявлення. Другою характеристикою молодих людей є їхній соціальний статус [11, с. 53].

Молодь характеризується певними соціально-психологічними особливостями. Загальна відсутність життєвої практики та знань призводить до зростання інтересу [18, с. 7]. Підвищена емоційність, бажання шукати нові враження, відчуття виявляються в юнацькому романтизмі. Молодь характеризується прагненням наслідувати, особливо зовні ефектні дії, стиль поведінки, спосіб мислення; прагнення до самоствердження, завоювання довіри та схвалення старших товаришів (особливо у престижних районах), повага до однолітків; спрага активності, динамічність психічних станів, постійний пошук нового, невідомого, бажання здобути незалежність та власний життєвий досвід, пошук свого місця в житті, покликання, пов'язане із прагненням до самоствердження та самовдосконалення [24, с. 49].

Вкажемо, що історично у нашій країні престиж професій інтелектуальної праці завжди високий, що є пов'язаним із вищою освітою – у радянські часи лікар, викладач та інженер завжди вважалися дуже престижними професіями. Після 1917 року відбулися певні зміни, адже ті, для кого вхід раніше був закритим або обмеженим, змогли убрати соціальні чи національні бар'єри для вступу в університет на вказані спеціальності. Водночас завдання індустріалізації, створення військово-промислового потенціалу, формування системи охорони здоров'я та, нарешті, боротьба з неписьменністю потребували величезної кількості спеціалістів [25, с. 314]. Прагнення мас до освіти було ефективно використано і стало інструментом розвитку країни в обраному напрямку [26, с. 16]. Внесли зміни і 1980-1990-ті роки, адже із падінням старої системи та початком ринкових реформ престиж вищої освіти зіткнувся із новими викликами. Ринок праці різко змінився, а університетські дипломи були знеціненими; численні відомчі інститути та конструкторські бюро, їхні колишні працівники були змушені змінити інтелектуальну роботу на такі види діяльності, як «човниковий» бізнес [12, с. 139]. Відповідно, на ринку праці з'явився сегмент, де потрібні були

висококваліфіковані фахівці у вказаному напрямку. Крім того, значно більша частина ринку праці пов'язана із сектором послуг, торгівлею тощо, тому роботодавець вимагав від працівників диплом із університету, усвідомлюючи, що за час навчання студент, пройшов певну підготовку, отримавши таку соціалізацію, яка дозволяє йому краще опанувати ті ж навички продавця, страхового агента чи секретаря. Важливість освіти, її роль вплинула на зростання соціальної мобільності [13, с. 86]. Орієнтація молоді на вступ до університетів не тільки відновила, але й значно зміцніла. Сприйняття молоддю освіти в значній мірі залежить від місця проживання та сімейного стану. Про це свідчать як зарубіжні, так і вітчизняні дослідження [23, с. 16]. Багато в чому подібна картина спостерігається в обласних центрах. Про орієнтацію молоді на вищу освіту свідчать не лише ідея освіти як необхідної умови життєвого успіху, але також (безперечно, що базується на цій орієнтації) дуже конкретні плани для студентів на майбутнє. Орієнтація на продовження освіти панує незалежно від соціально-економічного статусу сім'ї випускника повної середньої школи та рівня урбанізації населеного пункту [17].

Можна виокремити фактори, які прямо або опосередковано впливають на соціальні уявлення сучасної молоді стосовно вищої освіти. Це, зокрема, соціально-економічний стан країни, специфіка «моди» на певні професії, зміна пріоритетів та настанов серед молоді, збільшення росту науково-технічного прогресу та активація комунікацій. Якщо брати особистісні фактори, які впливають на сучасну молодь, то це соціальний статус окремих представників молоді та їх оточення, фінансове становище, розумові здібності та виховання, задоволеність життям та своїми можливостями, рівень реалізованості своїх здібностей.

У дослідженнях Г. Єсіної було виявлено коло чинників, пов'язаних із формуванням стереотипів стосовно вищої освіти. Зокрема, це отримання знань, кваліфікації, престижу, статусу [12, с. 135] – саме ці поняття є бажаними для молоді, при вирішенні питання отримання вищої освіти, адже

молодь намагається «відповідати певним нормам в суспільстві». Отримуючи освіту молодь одразу визначає, для чого їй необхідна вища освіта та які плоди вона принесе після її отримання.

Слід також зазначити, що ряд окремих досліджень, що відповідають концепції соціальних уявлень щодо вищої освіти, існують окремо, практично не перетинаючись між собою, що не сприяє їх взаємному розвитку та доповненню і призводить до того, що багато важливих параметрів занижені або взагалі не враховуються [30, с. 312].

За результатами двох хвиль соціологічних досліджень «Цінності молоді» у 2016 та 2017 років, значна частина молоді зазначила, що в першу чергу найважливішими є власне здоров'я, матеріальний добробут та досягнення поставленої мети, у другу чергу, – третина молоді визначила пріоритетом мир та спокій на українській землі, досягнення соціального статусу/кар'єри, наявність вірних друзів, а також народження та виховання дітей і пошук коханої людини та створення сім'ї, і, у третю чергу – отримання задоволень від життя, пошук роботи за фахом, власне самовдосконалення та здобуття вищої освіти. Крім того, актуальним видається вивчення та порівняння специфіки суспільних уявлень про вищу освіту серед студентів із високим статусом, середнім статусом та низьким. Це викликано тим, що «сучасні соціально-психологічні дослідження спрямовані на пошук відмінностей у «полярних» статусних категоріях соціальної спільноти» [16, с. 27].

Додамо, що освіта сприймається сучасною молоддю як інструментальна цінність (цінність-засіб) [27, с. 18]. Молоді люди вважають, що навчання дає змогу отримати професію та зробити кар'єру, стати освіченим, допомагає підготуватися до самостійного життя і є інструментом самоствердження [5, с. 314]. Слід відзначити, що більше половини молодих людей «цілком задоволені» та «скоріше задоволені» рівнем своєї освіти (2016 – 66,5%). При цьому вищий рівень набутої освіти обумовлює вищий ступінь

задоволеності нею: найбільшою мірою задоволена рівнем своєї освіти та молодь, яка має повну вищу та базову вищу освіту [9, с. 71].

Враховуючи, що ми говоримо про соціальні уявлення, цікавим моментом є співвідношення міської та сільської молоді в цьому аспекті. Загальноприйнятою є думка, що молодь із сільської місцевості, за всіма параметрами актуальних перспектив життєдіяльності сучасної людини, оцінює свої можливості нижче за молодь, що проживає у міській місцевості. Найсуттєвіші відмінності в можливостях між молоддю, що проживає у сільській місцевості, та міською молоддю відзначені у таких сферах [22]: отримання освіти, спеціальності та професійної підготовки, які б визнавалися у всьому світі, отримання актуальної інформації та можливості щодо перспектив діяти згідно з власними сумліннями та переконаннями. [16, с. 26].

Якщо звернутися до робіт Г. Єсіної, то можна помітити, що вона проводила багато досліджень серед студентів, щоб виділити, які саме асоціації є присутніми та найбільш поширеними серед представників певних курсів та різної вікової категорії. Нас зацікавило те, що в гіпотезу свого дослідження вона поклала припущення про те, що структура соціальних уявлень студентів про вищу освіту базується на найпоширеніших словах, які студенти чують від свого оточення та старшого покоління. В результаті ця гіпотеза була доведена в ході її дослідження і сформульовані наступні висновки, які ми взяли в основу своєї роботи:

1. Ядра соціальних уявлень про вищу освіту студентів 2 курсу та 4 курсу бакалаврату відрізняються за кількістю елементів і їх змістовним характеристикам і включають категорії, що мають відношення до процесу здобуття вищої освіти (елементи ядра – практика, екзамени, кваліфікація, розвиток, знання, робота, інтелект, праця);

2. Елементи ядра соціальних уявлень «знання» і «диплом» є найбільш узгодженими і значущими для студентів бакалаврату;

3. Зона периферії соціальних уявлень студентів бакалаврату про вищу освіту включає пояснення категорій, що мають відношення до подальшого

професійного становлення вищої освіти, яка має загальні і специфічні особливості, пов'язані з їх віком і рівнем освіти [13, с. 84]. Тобто, стосовно зони периферії, то студенти з високим статусом асоціюють вищу освіту з успішною реалізацією в конкретній професійній сфері, підкреслюючи важливість того, як опанувати певні практичні навички для здійснення професійної діяльності та зробити індивідуальний внесок у навчальний процес з урахуванням витраченого часу, а також розширити соціальні зв'язки через взаємодію з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Студенти середнього рівня асоціюють вищу освіту з вибором вищого навчального закладу, що є важливим моментом не тільки на шляху професійному, а й для особистісного розвитку, що сприяє досягненню високого рівня матеріального добробуту та займають певне місце в статусній структурі суспільства.

Студенти з низьким статусом відзначають, що вища освіта пов'язана, насамперед із здобуттям нових знань у певній професійній сфері, яка сприяє не тільки особистому та професійному самовдосконаленню, а й дає можливості для подальшого успішного здійснення наукової діяльності [13, с. 140-141].

Таким чином, аспіранти з різним внутрішньо-груповим статусом відзначають різний зміст і смислове наповнення елементів структури соціальних уявлень про вищу освіту, а також визначають специфічні для кожного статусні категорії тлумачення понять, що входять до їх складу.

Отже, з усього вказаного, ми можемо зробити висновки, що соціальні уявлення, які є найпоширенішими серед студентів, стають соціальними стереотипами та впливають на молодь при вступі до закладу вищої освіти.

Розділ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ПРО ВИЩУ ОСВІТУ

2.1. Методика та процедура дослідження

Для проведення нашого дослідження ми використали метод незакінчених речень, де опитані могли писати як окремі слова, словосполучення, так і цілі речення, які, на їх думку, були доречнішими за все. Вибірку склали 150 осіб, які були розподілені на 3 вікові групи:

1. 50 осіб, які є учнями 10 та 11 класів (ЗОШ № 33, м. Чернігів)
2. 50 осіб, які навчаються на 1 та 2 курсі закладів вищої освіти (студенти таких ЗВО як: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Національний університет «Чернігівська політехніка» та його філії. Спеціальності: «Психологія», «Право», «Агрономія», «Лісове господарство»).
3. 50 осіб, які здобули кваліфікаційну ступінь бакалавра та магістра. Бакалаври продовжили свою освіту, вступивши на магістратуру, а опитані магістри – випускники, які на етапі закінчення закладу вищої освіти. Тобто, магістранти (що навчаються) та випускники магістратури.

Так як у нас тема стосується соціальних уявлень молоді стосовно вищої освіти, то, відповідно, вік опитаних від 15 до 26 років, відповідно. Кожна група опитаних налічує рівну кількість представників чоловічої та жіночої статі, по 25 осіб відповідно у кожній із трьох груп.

Всі 16 незакінчених речень стосуються вищої освіти та побудовані у логічній послідовності, що дозволило кожному опитаному висловити своє бачення стосовно вищої освіти. Сам тест незакінчених речень був запропонований Джозефом М. Саксом в 1950 році. Методика «незакінчених речень» є варіацією техніки словесних асоціацій. Дж. Сакс домігся того, що він зменшує кількість асоціацій, що викликаються окремими словом, дає

можливість краще визначати контекст, проникати в тон, якість установок і специфічні об'єкти або області уваги, він надає велику свободу індивіду і велику варіативність відповідей і відображає велику площу поведінкового світу респондента.

У нашому дослідженні перелік питань виглядає так, адже стосується вищої освіти та соціальних уявлень сучасної молоді, що вплинуло на цілісну побудову пов'язаних між собою незакінчених речень:

1. Цінність (або сенс) вищої освіти ...
2. Порівняно зі світовою, українська вища освіта ...
3. Порівняно з радянською, українська вища освіта ...
4. Реформування вищої освіти України ...
5. Кращі університети України ...
6. Кращі університету світу ...
7. На заняттях студент повинен ...
8. Сучасні українські студенти ...
9. Сучасні викладачі ...
10. Дистанційне навчання студентів ...
11. Платне навчання в університетах ...
12. Диплом про вищу освіту ...
13. Основними проблемами української вищої освіти ...
14. Найпрестижніші спеціальності в сучасних університетах ...
15. Навчатися в університетах повинні ...
16. Існуюча система вступу до університетів (ЗНО) ...

Опитування було проведено: для учнів 10-го та 11-го класів шляхом надання їм анкет у їхній школі, де вони протягом 30 хвилин писали свої відповіді, чого було достатньо для створення та відображення своїх соціальних уявлень у паперовому вигляді на поставленні запитання. Інші дві групи опитаних (1-2 курс та бакалаври і магістранти (що навчаються) та випускники магістратури)) проходили дистанційне опитування за допомогою електронної Гугл-форми (адже умови карантину не дозволяли проводити

опитування очно та зібрати таку кількість людей в одному приміщенні). Опитування серед учнів школи проводилося в грудні 2020 року. Опитування серед студентів 1-2 курсів та бакалаврів і магістрів проводилося в період з січня 2021 року по березень 2021 року.

Результати відповідей кожної з трьох вказаних груп опрацьовано шляхом методу контент-аналізу – виокремлювалися смислові групи-категорії із подібними відповідями. Групи, що мали частоту не менше 10% від загальної кількості відповідей по кожній групі, визначалися нами як соціальні уявлення, що стосуються вищої освіти. Кількість смислових підгруп варіюється від трьох до восьми, в залежності від питання, що потім відображено у відсотковому значенні.

Процедура контент-аналізу виконувалася у кожній віковій групі окремо, щоб мати можливість виявити спільні та відмінні соціальні уявлення у трьох групах.

2.2. Отриманні результати та їх аналіз

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 1** (*«Цінність (або сенс) вищої освіти...»*).

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Кар'єра / гроші / робота» – 39,5 % усіх відповідей;
- 2) «Має сенс» – 30,2%
- 3) «Не має сенсу» – 16,3%
- 4) «Необхідна для себе / знань / розвитку» – 14%.

Як бачимо, переважна більшість опитаних старшокласників усвідомлює існування сенсу в отриманні вищої освіти. При цьому, для значної кількості з них, він має суто інструментальний характер (засіб для побудови кар'єри, майбутнього заробляння грошей тощо), що, з одного боку, можна вважати

цілком адекватним. Нажаль, значно менша кількість розуміє цінність вищої освіти у контексті особистісного саморозвитку.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Має сенс» – 25% усіх відповідей;
- 2) «Статус в суспільстві» – 20 %;
- 3) «Кар'єра/гроші/робота» – 18 %;
- 4) «Необхідна для себе/знань/розвитку» – 16%;
- 5) «Отримання диплому» - 16%;

Помітно, що наявність сенсу вищої освіти присутня для більшості уявлень опитаних студентів 1-2 курсів. Вони звертають увагу на статус в суспільстві, побудову кар'єри, на заробіток та на престиж роботи, що цілком правильно для досягнення цілей – отримати освіти. Група уявлень студентів про те, що освіта не має сенсу є невеликою, що не може не радувати, адже помітно, що з віком, перебуваючи в закладі вищої освіти, молодь набуває правильних понять та формує вірні соціальні уявлення.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено також 5 основних груп відповідей:

- 1) «Необхідна для себе, знань, розвитку» - 36 % усіх відповідей;
- 2) «Кар'єра/гроші/робота» – 25 %;
- 3) «Статус в суспільстві» – 13 %;
- 4) «Має сенс» – 11 %.

Домінуючим для магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури є соціальне уявлення, яке охоплює розвиток особистості. Тобто, більшість відповідей про те, що цінність (або сенс) вищої освіти в особистісному розвитку, отриманні знань, що необхідно для себе як особистості. Також для багатьох уявлень характерні думки, що цінність (або сенс) вищої освіти в тому, щоб у майбутньому мати гарну кар'єру, отримувати високу заробітну платню та мати перспективну роботу. Магістранти (що навчаються) та випускники магістратури теж виокремили групу «статус в суспільстві», що також пов'язано статусом людини в соціумі.

Нажаль, значно менша кількість розуміє цінність вищої освіти у контексті особистісного саморозвитку, наголошуючи, що вища освіта - це отримання диплому або зовсім не має сенсу.

Загалом можна побачити спільне те, що більшість представників трьох опитаних груп вважають, що цінність (або сенс) вищої освіти у тому, що вища освіта є необхідним елементом для щасливого та продуктивного майбутнього в плані роботи та кар'єри, отриманні знань. Це пояснюється тим, що молодь, отримуючи вищу освіту, дивиться на перспективу та хоче розуміти, для чого їй отримання освіти. Саме тому молодь виділяє для себе конкретні складові при розумінні цінності вищої освіти, щоб мати мотивацію в її отриманні.

Загалом, можна помітити, що соціальні уявлення школярів більше відрізняються від двох опитаних груп, так як в силу віку молодь набуває більше якісних уявлень та знань, формуючи власний досвід, надаючи перевагу розвитку та знанням.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 2 «Порівняно зі світовою, українська вища освіта...»**. У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «Гарна, краща» - 50 % усіх відповідей;
- 2) Низької якості, гірша, ніж за кордоном – 50%.

Як бачимо, половина опитаних учнів 10 та 11 класів вважають, що українська вища освіта порівняно зі світовою є гарною та навіть кращою. Тобто, має місце ефект ореолу, що вказує на те, що серед молоді є нестача знань про українську освіту, адже вони не мають повноцінного критичного мислення. Значна кількість відповідей говорить про те, що порівняно зі світовою, українська вища освіта низької якості, погана та не відповідає вимогам, на що інша половина надала відповіді, що вона гірша, ніж за кордоном, що насправді не має ніякого підґрунтя, адже старшокласники практично не знають відповіді на це питання зі свого досвіду.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Гарна, краща» - 50 % усіх відповідей;
- 2) «На етапі розвитку» – 22 %;
- 3) «Нормальна» – 16 %;
- 4) «Гірша, ніж за кордоном» – 12 %;

Серед групи опитаних переважаючими є думки, що порівняно зі світовою, українська вища освіта є гарною та кращою, на що вказала половина. Незначна частина відповідей направлена на те, що українська освіта на етапі розвитку. Невелика кількість відповідей вказує на те, що порівняно зі світовою, українська вища освіта є нормальною, і тільки одиниці вважають що вона є гіршою, ніж за кордоном, що можна охарактеризувати, як активнішу інформативність серед студентів початкових курсів стосовно цього питання.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «На етапі розвитку» - 50 % усіх відповідей;
- 2) Низької якості, гірша, ніж за кордоном – 50 %.

Як бачимо, половина опитаних магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури вказує на те, що українська освіта на етапі розвитку та має низьку якість, яка не відповідає вимогам. Те, що вона гірша за кордоном – уявлення такої ж половини опитаних. Це пов'язано із тим, на мою думку, що серед молоді панують певні стереотипи стосовно освіти, а не конкретні знання. Наприклад, у соціальних мережах багато інформації стосовно того, що в Україні все погане, а за кордоном краще, тому ці стереотипи можуть давати відбиток і на освіту, адже молодь схильна думати так, як більшість. Також на такі уявлення впливає те, що ця група опитаних менш залежна від соціальних стереотипів, адже має власний досвід при отриманні освіти та більш критично оцінює стан нашої вищої освіти, так як на власному досвіді побачила та відчула всі його «мінуси» та не доопрацювання.

Спільного для всіх опитаних груп нема, адже половина школярів вважає, що освіта є низької якості, а початкові курси нормально ставляться до української вищої освіти, вказавши, що вона «гарна, краща». А магістранти (що навчаються) та випускники магістратури мають інші відповіді – освіта на етапі розвитку та є низької якості, є гіршою, ніж за кордоном. Це пов'язано із тим, що вони закінчують ЗВО та дивляться на життєві реалії іншими очима, вбачаючи пошук перспективи застосування диплому для побудови кар'єри.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 3** *«Порівняно з радянською, українська вища освіта...»*.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «Краща/Сучасніша» - 83 % усіх відповідей;
- 2) «Гірша» –18 %;

Для учнів 10 та 11 класів питання «Порівняно з радянською, українська вища освіта» у більшості випадків є кращою та сучаснішою, адже серед молоді є популярним стереотипом, що те, що було в Радянському Союзі є несучасним та старим. Наслідок: варіанти переважної більшості опитаних вказують, що українська вища освіта порівняно з радянською є кращою, сучаснішою. Тільки невелика частина відповіла, що вона є гіршою. Це може бути пов'язаним із тим, що деякі представники молоді звертають увагу на те, що говорять старші, які кажуть, що «колись було краще жити». Тому ці думки кардинально відрізняються одна від одної, а, загалом, українську освіту можна по праву назвати більш сучаснішою, так як розвиток науки та техніки не стоїть на місці, в тому числі, і все інше.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «Краща/Сучасніша» - 84 % усіх відповідей;
- 2) «Така ж» – 11 %.
- 3) «Гірша» –5 %;

Більшість опитаних представників 1-2 курсів вважає, що українська вища освіта порівняно з радянською є кращою, сучаснішою. Невелика частина відповідей говорить про те, що вона така ж, нічого не змінилося. Тільки для малої кількості відповідей вона є гіршою.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «Краща/Сучасніша» - 55 % усіх відповідей;
- 2) «Така ж» – 45 %.

Переважаюча кількість відповідей опитаних вказує на те, що українська вища освіта порівняно з радянською є кращою, сучаснішою, менше половини вважає, що вона така ж, не змінилась. Їх соціальні уявлення також ґрунтуються на стереотипах, що «Радянське – застаріле», адже останнім часом можна почути багато подібного серед молоді, яка намагається крокувати в ногу із сучасним часом. Але різниця в тому, що бакалаври та магістри майже у половині випадків вказали, що українська вища освіта «така ж» як радянська, тому це є суттєвим показником, який відрізняє соціальні уявлення всіх опитаних груп. Можливо, це пов'язано з тим, що магістранти (що навчаються) та випускники магістратури на практиці під час отримання навчання знайшли для себе риси, які не відрізняють сучасну освіту від радянської.

Спільним для трьох груп є те, що українська освіта є кращою, ніж була в Радянському Союзі. Це можна пояснити тим, поширеними є політизовані соціальні стереотипи, що радянське – гірше.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 4 «Реформування вищої освіти України...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Погане» – 25 % усіх відповідей;
- 2) «Не цікавлюсь» - 23 %;
- 3) «Треба» – 18 %;

4) «Не треба» – 11 %;

«Реформування вищої освіти України» в учнів 10 та 11 класів викликало різні оцінки та відповіді, які були відображеними у наступних соціальних уявленнях, а саме: четверть отриманих відповідей говорить про те, що воно погане, низької якості. Майже стільки відповідей вказує на те, що вони не цікавляться, тому ми виокремили цю групу як окрему, адже таких відповідей було багато. Все-таки є достатньо тих, хто переконаний, що реформування вищої освіти України є потрібним, а на противагу ним виступає невелика кількість відповідей, що думає, що воно не є непотрібним.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «Несе зміни» – 25 % усіх відповідей;
- 2) «Погане» - 21 %;
- 3) «Треба» – 21 %;

Для 1 та 2 курсу «Реформування вищої освіти України» у переважній більшості відповідей опитаних є уявлення, що воно «несе зміни». Частина відповідей говорить про те, що воно є потрібним, що говорить про більш розсудливий підхід тих, хто надав свої відповіді. Також увагу звертаємо на ті відповіді, які вказують, що воно є поганим, що можна зрозуміти.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «Погане» - 40 % усіх відповідей;
- 1) «Треба» – 33 %;
- 3) «Несе зміни» – 27 %;

Майже всі опитані магістранти (що навчаються) та випускники магістратури надали свої відповіді, які знайшли своє відображення у наступних результатах: майже половина відповідей вказує на те, що реформування вищої освіти погане, низької якості. Багато відповідей вказує, що реформування вищої освіти України є потрібним, що має в собі раціональне зерно. Майже стільки опитаних в своїх відповідях переконані, що воно несе зміни. Для цієї групи опитаних питання реформування було

більш практичним, адже вони уже мають досвід у навчанні. Ця група більш критично оцінює це питання, адже вона на практиці відчула та зрозуміла, чого саме їй не вистачає при отриманні вищої освіти та має власне бачення того, які реформи мають бути проведеними.

Всі три групи опитаних у своїх відповідях надали більш-менш однотипні відповіді та відповіді, які мають суттєву різницю, що можна пояснити тим, що ставлення до держави та її реформ у більшості населення не дуже добре. Тому і на школярів, і на студентів можуть поширюватися подібні настрої та установки від батьків та педагогів. Також важливо те, що школярі практично не мають досвіду у цьому питанні, а студенти, які отримують освіту на початкових курсах та на магістратурі, мають певний досвід – хтось кращий, хтось менший, але їхні соціальні уявлення є більш сформованими практично, а не теоретично.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 5** *«Кращі університети України...»*.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «КНУ ім. Тараса Шевченка» - 53 % усіх відповідей;
- 2) «Багато» - 25 %;
- 3) «Менш відомі» - 22 %;

Це незакінчене речення для учнів 10 та 11 класів виявилось більш передбачуваним, адже у них на слуху є більш поширеним КНУ ім. Шевченка, як виявилось, що переважає у відповідях більшої половини опитаних. Четвертина відповідей вказала, що кращих університетів України «багато». Також велика частина відповідей вказала навчальні заклади «у різнобій», що ми змогли об'єднати у групу «менш відомі», адже відповіді були дуже різноманітними. Там були згаданими такі заклади вищої освіти як: Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національний університет

Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка, Національний університет «Чернігівська політехніка» та Національний університет біоресурсів і природокористування України.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «Київські» – 68 % усіх відповідей;
- 2) «Чернігівські» - 25 %;
- 3) «Багато/Однакові» – 16 %.

У 1-го та 2-го курсу відповіді виявилися більш різноманітними, тому навчальні заклади у певні групи нам довелося об'єднати по декілька штук, враховуючи їх повторюваність серед опитаних. Більшість відповідей студентів вказала київські заклади вищої освіти (КНУ ім. Шевченка, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Частина відповідей опитаних говорить про те, що цимикладами є чернігівські заклади вищої освіти (Національний університет Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка, Національний університет «Чернігівська політехніка» та Національний університет біоресурсів і природокористування України). Є ті, хто продовжило незакінчене речення «Кращі університети України» так: «багато, що вони однакові», тобто, для них ЗВО не особливо відрізняються між собою. Загалом це можна пояснити тим, що опитані є територіально близькими до Києва та Чернігова, тому їх групи відповідей розділилися на ті варіанти, які вони краще знають.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 4 основних груп відповідей:

- 1) «Київські» - 39 % усіх відповідей;
- 2) «Багато» – 27 %;
- 3) «Чернігівські/Менш відомі» - 17 %;
- 4) «Нема» - 10 %;

Магістранти (що навчаються) та випускники магістратури у більшості відповідей вказали, що «Кращими університетами України» є київські

заклади вищої освіти (КНУ ім. Шевченка, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова). Ці заклади вищої освіти серед магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури «на слуху», адже багато хто мріє там навчатися хоча б на магістратурі. Така ж частина відповідей назвала Чернігівські заклади вищої освіти (Національний університет Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка, Національний університет «Чернігівська політехніка» та Національний університет біоресурсів і природокористування України), які є також не менш відомими. Загалом магістранти (що навчаються) та випускники магістратури надали багато різноманітних варіантів ЗВО, які стали основою дослідження даного незакінченого речення.

Спільним для трьох груп є те, що всі вони оперують у відповідях однотипними назвами ЗВО, які є найбільш популярними в Україні. Магістранти (що навчаються) та випускники магістратури відрізняються своїми відповідями у тому, що вказали більше ЗВО, які варті уваги, чого не було у школярів та навіть студенти початкових курсів.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 6 «Кращі університету світу...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Хогвартс» - 33 % усіх відповідей;
- 2) «Не цікавлюся/не знаю» – 26 %;
- 3) «Багато/Треба» – 21 %;
- 4) «Оксфорд» - 11 %;
- 5) «Гарвард» – 10 %.

Незакінчене речення «Кращі університету світу» для учнів 10 та 11 класів має відповідь «Хогвартс» у переважній більшості випадків. А ще стільки відповідей вказує на те, що учні не цікавляться та не знають відповіді, тому ми їх також виокремили в окрему групу, так як, враховуючи

попередню відповідь, більш усього, що школярі погано орієнтуються у даному питанні та попросту не цікавляться іноземними закладами вищої освіти. Частина відповідей учнів вказали, що кращі університету світу «потрібні, треба та їх багато». Майже четвертина від загальної кількості відповідей тих, хто надав відповідь, знає такі назви як Гарвард та Оксфорд. Загалом, помітно, що учні мають за авторитет «Гаррі Поттера», адже Хогвартс у них на слуху.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 6 основних груп відповідей:

- 1) «Гарвард» - 33 % усіх відповідей;
- 2) «Оксфорд» – 25 %;
- 3) «Багато» – 18 %;
- 4) «Назви власних ЗВО» – 12 %;
- 5) «Кембридж» - 12 %.

1 та 2 курс відрізняється від попередньої групи опитаних, так як у них більш чіткіше розуміння конкретних світових університетів, які можна назвати кращими. Четвертина відповідей студентів вказує на те, що це Гарвард і майже стільки ж назвали Оксфорд. Частина опитаних вказала, що їх багато, а певна частина опитаних написала назви власних ЗВО, у яких наразі вчать. Однакова кількість відповідей згадує про Кембридж та про менш відомі навчальні заклади, які не мають конкретних назв, а відносяться до певних країн – «польські, американські, англійські».

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 5 основних групи відповідей:

- 1) «Якісніші/кращі» - 30 % усіх відповідей;
- 2) «Гарвард» – 25 %;
- 3) «Багато» – 18 %;
- 4) «Оксфорд» – 13,6 %;
- 5) «Кембридж» - 11,4 %.

Магістранти (що навчаються) та випускники магістратури, надали у більшості випадків відповіді, які вказують на характеристику кращих

університетів світу, вказавши, що вони є «якіснішими, кращими». Частина відповідей називає конкретно Гарвард, а ще частина вказує, що таких закладів багато. Невелика кількість у своїх відповідях згадує Оксфорд та Кембридж. Загалом для випускників соціальні уявлення грають роль тим чином, що для них закордонні навчальні заклади є взірцем освіти, тому вони надають їх характеристику з точки зору опису.

Різниця двох опитаних груп від групи школярів у тому, що з віком приходить розуміння та досвід у питанні світових навчальних закладів, адже видно, що більшість школярів ще не усвідомлює, які заклади є реальними та кращими.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 7** *«На заняттях студент повинен...»*.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «Вчитись/Отримувати знання» - 46 % усіх відповідей;
- 2) «Слухати викладача/Чемно поводитись» – 39 %;
- 3) «Бути присутнім» – 16 %.

Переважає більшість учнів 10 та 11 класів має уявлення та розуміння що на заняттях студент повинен вчитися та отримувати знання. Також є частина відповідей, яка зауважила, що студенти також повинні слухати викладача та чемно поводитись, адже це сприяє кращому отриманню знань. Нажаль є ті, що переконані, що студент має хоча б бути присутнім на заняттях, щоб отримати бажані бали для завершення освіти та отримання диплому. Це може бути пов'язаним із соціальними уявленнями, які є шаблонними у сприйнятті подібних питань.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Вчитись/Отримувати знання» - 47 % усіх відповідей;
- 2) «Бути присутнім» – 15,6 %;
- 3) «Слухати викладача/Чемно поводитись» – 12,5 %;
- 4) «Займатися самоосвітою» - 14 %;

5) «Займатися своїми справами» - 11 %;

Студенти 1-го та 2-го курсів у своїх відповідях також зробили акцент на тому, що студенти на заняттях мають вчитись та отримувати знання, що склало більшість відповідей. Частина вважає, що на заняттях студенти мають бути присутніми, а ще у відповідях було додано, що важливо займатися самоосвітою, а не тільки просто відвідувати заняття. Слухати викладача та чемно поводитись – відповідь, яка характерна для частини опитаних, але є також ті, хто надав відповідь, що можна просто займатися своїми справами на заняттях, що насправді говорить про низьку мотивацію при отриманні знань.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «Вчитись/Отримувати знання» - 45 % усіх відповідей;
- 2) «Займатися самоосвітою» – 38 %;
- 3) «Слухати викладача/Чемно поводитись» – 16 %;

Переважає кількість магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури у майже половині отриманих результатів вважає, що студент на заняттях повинен вчитись та отримувати знання. Велика частина опитаних надала відповідь, що студенти мають займатися самоосвітою, що вказує на розуміння важливості отримання знань серед опитаної групи молоді, адже їх соціальні уявлення уже відрізняються від попередніх опитаних груп якіснішим розумінням того, як здобуваються знання. Частина опитаних переконані, що потрібно чемно поводитися та слухати викладача і лише одиниці відповідей говорить, що потрібно бути присутнім. Ми спеціально залишили цю групу окремою, хоч вона і не дуже велика кількісно, адже попередні опитані її вказували більш масштабно, тому для порівняння можна побачити, що студенти старших курсів не націлені на звичайне безцільне перебування на парах.

Спільним для всіх опитаних груп є те, що всі розуміють для чого потрібні ЗВО і що там потрібно вчитись та отримувати знання. Належна

увага тому, що йде повага до викладача та його праці, що зрозуміло по відповідях всіх опитаних груп.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 8** *«Сучасні українські студенти...»*.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Ліниві/Не вчаться» - 35 % усіх відповідей;
- 2) «Хороші/Гарні» – 27 %;
- 3) «Сучасні/амбітні» – 27 %;
- 4) «Різні» – 11 %.

Сучасні українські студенти на думку учнів 10-го та 11-го класів у більшості випадків є лінивими та не вчаться. Також велика частина відповідей опитаних вказує на те, що вони є хорошими та гарними. Ще стільки ж вважає, що вони сучасні та амбітні (ми обрали саме слово «амбітні», щоб об'єднати відповіді всіх тих, хто надавав характеристику студентів словами синонімами). Невелика кількість відповідей вказали, що студенти є різними. Загалом, всі відповіді мають своє «раціональне зерно» на практиці.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Ліниві/Не вчаться» - 38 % усіх відповідей;
- 2) «Різні/багато» – 25 %;
- 3) «Сучасні/амбітні» – 21 %;
- 4) «Хороші/Гарні» – 17 %.

Відповіді студентів 1-го та 2-го курсів демонструють у переважній більшості, що студенти є лінивими та не хочуть вчитися. Також велика частина вказала у відповідях, що сучасні студенти є різними та їх багато. Для багатьох вони також сучасні та амбітні, адже у незакінчених реченнях також можна побачити продовження у вигляді позитивної характеристики сучасних студентів, вважаючи, що вони хороші та гарні.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Сучасні/амбітні» – 39 % усіх відповідей;
- 2) «Різні/багато» – 23 %;
- 3) «Без мотивації та перспективи» - 20 %;
- 4) «Ліниві/Не вчаться» - 18 %.

Магістранти (що навчаються) та випускники магістратури також заціпилися за слово «сучасні» та у більшості випадків їх відповіді вказують на те, що «Сучасні українські студенти» є сучасними та амбітними. Нагадаємо, що під «амбітними» також ховаються імпульсивні, емоційні, життєрадісні студенти, про яких було зазначено у анкетах. Багато відповідей опитаних просто вказали, що студентів багато та вони є різними.

Різниця у відповідях з попередніми групами в тому, що магістранти (що навчаються) та випускники магістратури уже задумалися у переважній більшості випадків, що сучасні студенти без мотивації та перспективи, адже такі їх соціальні уявлення стосовно цього моменту. Можливо, їм уже про це допоміг подумати власний досвід, адже більшість із них більш усього спробувала себе у отриманні роботи по спеціальності для суміщення з навчанням або по завершенню навчання. Те, що тільки невелика частина магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури вважає, що студенти є лінивими та не вчаться, може вказувати на те, що опитані на власному прикладі оцінюють лінь, яка є відсутньою у їхньому навчанні. Це впливає з того, що більшість із них переконана, що студенти можуть не вчитися, тому що вони є амбітними, різними та можуть не мати мотивації, а все це уже потім знаходить своє відображення в ліні та небажанні вчитися.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 9 «Сучасні викладачі...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 4 основних групи відповідей:

- 1) «Нормальні/гарні» – 50 % усіх відповідей;

2) «Розуміють студентів/Зацікавлюють вчитись» – 37 %;

3) «Не розуміють студентів» - 13 %.

У нашому дослідженні важливо також розуміти, які соціальні уявлення переважають не тільки по процесу навчання, отримання знань, розуміння, якими є студенти, а і те, чи всі опитані мають уявлення про роль та місце викладача. Половина соціальних уявлень опитаних учнів 10-го та 11-го класів просто вказали, що сучасні викладачі є нормальними та гарними. Більшість відповідей також зауважили, що вони розуміють студентів та зацікавлюють вчитись. Також є ті відповіді, які переконані, що викладачі навпаки не розуміють студентів. Загалом, відповіді учнів є задовільними.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

1) «Нормальні/гарні/сучасні» – 51 % усіх відповідей;

2) «Розуміють студентів/Зацікавлюють вчитись» – 21 %;

3) «Різні» - 11%;

4) «Вимогливі» - 10 %;

5) «Не зацікавлені» – 11%.

Студенти 1-го та 2-го курсу назвали сучасних викладачів нормальними, сучасними та гарними, що становить більшість відповідей серед опитаних. Частина відповідей робить акцент на розумінні до студентів та тому, що викладачі зацікавлюють їх вчитися. Є ті відповіді, які переконані, що викладачі є різними та вимогливими в процесі навчання. Також є частина опитаних, які у своїх відповідях уже визначили те, що деякі викладачі не зацікавлені та демотивовані у своїй роботі.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 6 основних груп відповідей:

1) «Нормальні/гарні/сучасні» – 25 %;

2) «Бояться змін/Не сучасні» – 21 %;

3) «Вимогливі/вміють навчити» - 18 %;

4) «Різні» - 17 % усіх відповідей;

5) «Не зацікавлені – 11 %;

б) «З невеликим заробітком» - 10 %.

Частина відповідей називає викладачів нормальними та гарними, вказавши на їх сучасність. Є такі відповіді, в яких видно переконання, що викладачі бояться будь-яких змін та не є сучасними. Частина опитаних вказала своїми відповідями, що сучасні викладачі є вимогливими, різними та вміють навчити. Також частина опитаних магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури у своїх відповідях звернула увагу на те, що викладачі не зацікавлені у своїй роботі, щоб навчити студентів та мають невеликий заробіток.

Спільним є те, що всі опитані групи позитивно озиваються про викладачів та надають адекватні відповіді. Це пов'язано із тим, що в суспільстві все активніше пропагується розуміння щодо важливості праці педагогів та те, що студентам не потрібно лінуватися, якщо є прагнення будувати гарну кар'єру на майбутній роботі.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 10 «Дистанційне навчання студентів...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «Проти»/Негативні відгуки» – 72 % усіх відповідей;
- 2) «За»/ Позитивні відгуки» – 28 %.

2020 рік став першим, коли було запроваджено дистанційне навчання, тому воно набрало багато відгуків, адже була крайнім методом у зв'язку із поширенням захворювання серед усього населення багатьох країн. Саме тому це стало пунктом нашого дослідження, адже потрібно розуміти, як воно відобразилося на різних групах учнів та студентів.

Загалом 10 та 11 клас розділилися на два береги думок. Велика частина відповідей опитаних надали негативні відгуки, вказавши, що вони проти дистанційного навчання. Невелика частина відповідей має позитивні відгуки, підтримуючи дистанційне навчання, хоча практично не дуже знайома із ним, враховуючи тільки досвід в школі.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «За»/ Позитивні відгуки» – 72 %;
- 2) «Проти»/Негативні відгуки» – 28 % усіх відповідей.

1 та 2 курс навпаки у більшій пере важності відповідей опитаних вважає, що дистанційне навчання має місце бути та підтримує ідею запровадження як на постійній основі, так і за необхідності, коли всім збиратися не зовсім обов'язково. Це можна пояснити тим, що вони практично пройшли через початковий етап запровадження дистанційного навчання та знайшли для себе більше позитивного, ніж негативного, що пізніше, з часом, може знайти і інше відображення у сприйнятті. Частина відповідей показує, що є ті, хто переконаний, що дистанційне навчання є пагубним та непотрібним. Багато з них вказали про те, що є професії такі як лікарі, яким дистанційне навчання недопустиме. Загалом, вони уже встигли скористатися дистанційним навчанням, тому мають достатньо знань та розуміння в своїх соціальних уявленнях стосовно цього незакінченого речення.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «За»/ Позитивні відгуки» – 46 %;
- 2) «Проти»/Негативні відгуки» – 36 % усіх відповідей;
- 3) «Нейтральне ставлення» - 19 %.

Майже половина відповідей магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури говорять про їх переконання, що за дистанційним навчанням «стоїть майбутнє», адже це дуже економить час, який викладачі та студенти витрачають на дорогу, на непотрібні контакти, які навіть можуть заважати процесу навчання. Все ж достатньо велика частина відповідей магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури не розділяє їх точку зору, адже вважають, що студентам потрібно відвідувати навчальні заклади та не просто отримувати знання, а і вчитись постійно комунікувати як між собою, так і з викладачами, що потім буде корисним при влаштуванні

на роботу і поведженні в повсякденному житті. Невелика частина відповідей магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури має нейтральну позицію, так як ще не зовсім звикли до такого процесу навчання. Загалом, опитані сформуvalи своє ставлення до питання дистанційного навчання, враховуючи той факт, що велика частина із опитаних мала можливість суміщати роботу та навчання, що було дуже зручно.

Тут ми бачимо, що школярі категорично у більшості випадків налаштовані проти дистанційного навчання. Групу початкових курсів та бакалаврів з магістрами об'єднує те, що вони у більшості «за» та мають позитивні відгуки. Це можна пояснити, тим, що школярі ще не зовсім розуміють, як проходить навчання в ЗВО. Це можна пояснити тим, що у школі задають завдання, які складніше робити вдома та потрібно звертатися за допомогою до батьків, щоб отримати гарну оцінку, а студенти самостійно готують свої завдання. Це все тому, що студенти уже встигли познайомитися із новою системою, тому їм так виявилось практичніше отримувати знання. Враховуючи, що є студенти, які працюють та навчаються одночасно.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 11 «Платне навчання в університетах...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Є нормою» - 34 % усіх відповідей;
- 2) «Має бути безкоштовним» – 27 %;
- 3) «Дорого» – 20 %;
- 4) «Не виправдовує себе» - 18 %.

Значна частина відповідей опитаних учнів 10 та 11 класів вважають нормою платне навчання в університетах, також майже стільки відповідей вказує на те, що все ж навчання має бути безкоштовним. Для багатьох воно є дорогим та не підйомним. При цьому багато відповідей вказують на те, що платне навчання в університетах не виправдовує себе та результат по отриманню диплому. Загалом, для учнів 10 та 11 класів є основа для

формування своїх соціальних уявлень стосовно цього незакінченого речення, хоча нема практичних знань.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Є нормою» - 47 % усіх відповідей;
- 2) «Не виправдовує себе» - 23 %;
- 3) «Дорого» – 19 %;
- 4) «Має бути безкоштовним» – 11 %.

Майже половина відповідей представників 1-го та 2-го курсу знають, що платне навчання в університетах є нормою, а частина уже встигла зрозуміти, що воно не виправдовує себе та є «поганим». Для частини опитаних таке навчання є дорогим, адже вони у більшості уже встигли із ним познайомитися. Є ті відповіді, які висловили побажання, що воно має бути безкоштовним. Загалом, студенти початкових курсів мають практичні знання стосовно цього незакінченого речення для формування своїх соціальних уявлень.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Є нормою» - 33 % усіх відповідей;
- 2) «Дорого» – 31 %;
- 3) «Має бути безкоштовним/дешевшим» – 22 %;
- 4) «Не виправдовує себе/Погано» - 13 %.

Хоча велика частина магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури і знають, що платне навчання в університетах спокон віків є нормою, та для багатьох відповідей опитаних характерним є те, що це дороге. Майже четверта частина опитаних задумалися про те, що навчання має бути все ж безкоштовним, щоб могло бути доступним для більшості населення, адже частина відповідей показала, що вони встигли переконатися в тому, що платне навчання не виправдовує себе та є «поганим». Загалом такі соціальні уявлення можна зрозуміти, адже більшість представників зазвичай самостійно платять за своє навчання, або просто знають, що це не дуже

дешево. Те що у початкових курсів відповіді відрізняються від школярів стосовно оплати, можна пояснити тим, що студенти змирилися з тим, що за освіту потрібно платити, а школярі можуть вказувати у своїх відповідях, що воно може бути безкоштовним, не надаючи цьому практичного значення.

Спільним для трьох опитаних груп є те, що в усіх є розуміння, що в основному платне навчання в ЗВО є нормою. Звичайно, всюди є ті, хто зачіпає тему того, що освіта має бути безкоштовною, адже на сьогодні дуже частими є обговорення про доступність освіти всім, що практично без коштів неможливо виконати.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 12 «Диплом про вищу освіту...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «Має бути/потрібен» - 68 % усіх відповідей;
- 2) «Не потрібен/Не обов'язковий» - 32 %.

Більша половина відповідей учнів 10-го та 11-го класів мають соціальні уявлення, які вказують на те, що диплом про вищу освіту потрібен та має бути у кожного. Також є значна частина відповідей, яка вказує, що він є не обов'язковим та не всюди потрібен. Загалом у школярів ще важко формується соціальне уявлення стосовно нашого незакінченого речення.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Має бути/потрібен» - 40 % усіх відповідей;
- 2) «Результат навчання» - 27 %;
- 3) «Не потрібен» – 15 %;
- 4) «Дорогий» - 11 %;
- 5) «Синій/Червоний» – 10» %.

Майже половина відповідей студентів 1-го та 2-го курсу вказують на те, що вони знають, що диплом потрібен та має бути у кожного. Частина відповідей студентів говорить про те, що це результат тривалого та плідного навчання. Є ті відповіді, які стосуються опису диплому, адже опитані

зауважили, що він «дорогий, «синій», «червоний», що говорить про те, що вони не дуже аналізували як відповісти на це питання чи продовжити вказане речення.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Нічого не вартий» - 45 % усіх відповідей;
- 2) «Має бути/потрібен» - 24 %;
- 3) «Результат навчання» - 14 %;
- 4) «Не потрібен» – 10 %.

Велика частина відповідей магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури склала групу тих, хто має соціальні уявлення про те, що «диплом нічого не вартий», хоча четвертина опитаних вірить в те, що він потрібен. Є ті відповіді, які вказали, що диплом є результатом навчання, адже є ті, хто думає, що він не потрібен зовсім. Також знайшлися ті, хто просто відповів, що він «дорогий, «синій», «червоний», щоб не дуже задумуватися над змістом питання та ролі диплому у своєму житті.

Спільним є те, що всі неоднозначно ставляться до диплому - для більшості магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури «він нічого не вартий», а для певної частини диплом має бути «для галочки». Це можна пояснити тим, що той, хто навчається, знає, що диплом є потрібним, а той, хто вчиться «для галочки» - не знає цінності в дипломі.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 13 «Основними проблемами української вищої освіти...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Корупція/хабарництво» - 48 % усіх відповідей;
- 2) «Застарілі професії/Система освіти» - 25 %;
- 3) «Непотрібність освіти та диплому» - 15 %;
- 4) «Лінь/Небажання вчитись» – 13 %.

Дивлячись на те, що майже половина відповідей учнів 10-го та 11-го класу говорить, що основними проблемами української вищої освіти є корупція та хабарництво, складається враження, що їх соціальні уявлення побудовані на «модних словах», які вони почули від знайомих чи по телевізору. Частина опитаних розуміє, що проблемами є система освіти та наявність застарілих професій, які не мають попиту. При цьому менша частина вказала на непотрібність освіти та диплому як такого, що не дуже дивує, враховуючи відповіді деяких учнів на попередні питання. Насправді є ті, хто розуміє, що великою проблемою є лінь самих студентів та небажання вчитися, що також не дуже дивує, враховуючи, що багато учнів відповідали на попередні питання, що студенти є лінивими.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Застарілі професії/Система освіти» - 38 % усіх відповідей;
- 2) «Лінь/Небажання вчитись» – 21 %;
- 3) «Непотрібність освіти та диплому» - 17 %;
- 4) «Велика вартість навчання» - 17 %;
- 5) «Корупція/хабарництво» - 6 %.

Дивлячись на результати відповідей студентів 1-го та 2-го курсів, ми бачимо акцент на системі освіти та застарілості професій у більшості випадків. Також велика частина розуміє, що студенти самі мають біти націленими на результат, тому їх лінь та небажання вчитися все псує. Є ті, хто турбується про велику вартість за навчання та ще певні відповіді, у яких студенти говорять, що освіта є непотрібною, як і сам диплом. Тільки мала частина згадала про корупцію та хабарництво, що не може не радувати, дивлячись на результати відповідей попередньої групи, яка максимально через незнання зробила акцент на цій відповіді.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Застарілі професії/Система освіти» - 49 % усіх відповідей;
- 2) «Непотрібність освіти та диплому» - 24 %;

- 3) «Лінь/Небажання вчитись» – 14 %;
- 4) «Велика вартість навчання» - 8 %;
- 5) «Корупція/хабарництво» - 6 %.

Майже половина відповідей магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури мають соціальні уявлення про те, що система освіти та застарілість професій дуже псує українську вищу освіту та є основною проблемою. Частина опитаних має уявлення, що проблемою стала непотрібність освіти як такої та самого диплому. При цьому невелика частина опитаних у свої відповідях зауважило, що лінь студентів є проблемою, адже небажання вчитися не несе потрібного результату для майбутнього та отримання хорошої роботи, якщо немає відповідних знань. Для деякого з опитаних велика вартість навчання виявилася проблемним питанням, при цьому майже ж така частина студентів зіткнулися із корупцією, судячи з їх відповідей.

Спільним для всіх груп є те, що опитані вказали, що проблеми є система освіти та застарілі професії, що можна пояснити тим, що про систему освіти багато суперечливих розмов. Професії застарівають – це нормальний процес, адже (особливо після ізоляції під час корона вірусу) було переоцінено багато робіт та занять стаціонарно, які перейшли в «онлайн».

Різниця: тільки школярі вказали масово про корупцію, що можна пояснити просто «використанням модного словечка», яке вони чули по телевізору, що загалом не має ніякого реального підґрунтя, адже інші опитані дуже мінімально згадали про корупцію та хабарництво.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на незакінчене **речення № 14 «Найпрестижніші спеціальності в сучасних університетах...»**.

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 6 основних груп відповідей:

- 1) «Програміст» - 26 % усіх відповідей;
- 2) «Юрист» – 25 %;
- 3) «Спорт/туризм» - 14 %;

- 4) «Інженер» - 14 %;
- 5) «Дизайнер» - 12 %
- 6) «Лікар/Стоматолог» - 11 %.

У цьому питанні ми також об'єднали конкретні групи відповідей за повторюваністю варіантів, тому деякі професії стоять в окремих групах поруч. Учні 10-го та 11-го класу назвали у своїх відповідях у більшості випадків найпрестижні спеціальності в сучасних університетах такі як програміст, юрист. Також відповіді склали певний зміст стосовно туризму та спорту. Також частина у своїх відповідях мають уявлення про інженерів та спеціальність та дизайнерів. Відповіді стосовно лікаря та стоматолога теж мають своє місце в результатах опитування. Тільки незначна частина відповідей вказує на те, що найпрестижнішими спеціальностями в сучасних університетах можна назвати педагогів та вчителів, адже їх дуже мало згадували. Це пов'язано із тим, що останнім часом дуже змінилися професії, які можуть бути максимально задовольняючими потреби сучасної молоді, адже інновації змінюють сучасний світ та пристосування до користування ними.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 7 основних груп відповідей:

- 1) «Програміст» - 16 % усіх відповідей;
- 2) «Лікар/Стоматолог» - 14 %;
- 3) «Юрист» - 12 %;
- 4) «Бухгалтер» – 11 %;
- 5) «Дизайнер» - 11 %;
- 6) «Агроном» - 11 %
- 7) «Геодезія» - 10 %.

Переважає більшість відповіла, що найпрестижнішими спеціальностями в сучасних університетах є програміст, лікар, стоматолог, юрист, бухгалтер. Також частина опитаних назвали такі спеціальності як дизайнер, геодезія та агроном. Ці відповіді можна розуміти як сформовані соціальні уявлення сучасної молоді, які ґрунтуються на стереотипах, адже дуже

часто можна почути, що поняття професії в житті кожної людини є визначеним заздалегідь. Наприклад, тими ж батьками, «які завжди знають як дитині буде краще».

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Програміст» - 23 % усіх відповідей;
- 2) «Лікар/Стоматолог» - 16 %;
- 3) «Юрист» - 14 %;
- 4) «Бухгалтер» – 12 %;
- 5) «Дизайнер» - 10 %.

Більшість відповідей магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури вказує на те, що найпрестижнішими спеціальностями в сучасних університетах є програміст, лікар, стоматолог, юрист. Частина відповідей виокремлює спеціальності бухгалтера та дизайнера. Можна помітити, що відповіді не дуже відрізняються від попередніх опитаних груп, адже представники одного регіону зазвичай мають схожі стереотипи у своїх соціальних уявленнях.

Як ми бачимо, три групи опитаних об'єднані захопленням від спеціальностей програміста, юриста, лікаря, стоматолога та дизайнера. Це все тому що останнім часом дуже поширеними стали спеціальності, які можуть принести своїм здобувачам більшу заробітну платню «на виході», після отримання диплому, якщо сумлінно вчитися, здобувати знання та ефективно застосовувати на роботі у майбутньому. Загалом, опитані мають більш-менш схожі соціальні явлення про те, якими мають бути найпрестижніші спеціальності в університетах.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 15 «Навчатися в університетах повинні...».**

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 5 основних груп відповідей:

- 1) «Всі/бажаючі» - 36 % усіх відповідей;

- 2) «Діти/учні» - 36 %;
- 3) «Всі обов'язково» – 15 %;
- 4) «Не обов'язково» – 13 %.

На думку учнів 10-го та 11-го класів в університетах повинні навчатися всі бажаючі, про що сказала більша частина відповідей опитаних на незакінчене речення. Стільки ж уявлень стосовно того, що навчатися повинні «люди, діти, учні», що не несе цінного наповнення, адже це відповіді без особливого заглиблення в його суть. Частина опитаних думає, що вчитися всім не обов'язково. Загалом, відповіді відображають всі соціальні уявлення, які є поширеними серед молоді при аналізі цього питання.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Всі/бажаючі» - 45 % усіх відповідей;
- 2) «Люди/діти/учні» - 37 %;
- 3) «Всі обов'язково» – 12 %;
- 4) «Не обов'язково» – 16 %.

Більшість представників 1-го та 2-го курсу переконані, що вчитися повинні всі бажаючі, тобто, ті, хто має таке бажання та тягу до знань. Майже стільки ж відповідей, по типу першої групи опитаних, не заглиблюючись у зміст, вказали, що це «люди, діти, учні». Частина відповідей зазначила, що навчатися потрібно всім обов'язково. При цьому лише невелика частина відповідей вказує на те, що вчитися всім не є обов'язковим.

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 3 основні групи відповідей:

- 1) «Всі/бажаючі» - 32 % усіх відповідей;
- 2) «Люди/діти/учні» - 29 %;
- 3) «Бажаній професії» – 16 %.

Магістранти (що навчаються) та випускники магістратури у більшості випадків переконані, що вчитися мають всі бажаючі. Це можна пояснити тим, що вони мають життєвий досвід отримання вищої освіти та знають, що потрібно мати бажання здобувати освіту, адже без бажання вона не принесе

позитивного, якщо все робитиметься «для галочки». Їхній життєвий досвід та практика отримання знань підказала, що на все має бути не тільки інтерес, а і бажання до дій. Також багато опитаних магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури у своїх відповідях вказали, більш усього не задумуючись, що такими мають бути «люди, діти, учні». А ось у значної частини опитаних з'явилося таке уявлення, що навчатися в університетах повинні «бажаній професії», що говорить про зрозумілість того, навіщо потрібна освіта та для чого її здобувають на протязі 4-6 років, а то і більше, враховуючи спеціальність та бажану наукову ступінь здобувача. Лише одиниці вказали, що навчатися мають всі обов'язково, на противагу яким не виступила група, яка б вважала, що навчатися не потрібно.

Спільним для трьох опитаних груп є те, що вони визначають, що навчатися повинні всі та всі бажаючі. Тобто, останнім часом дуже популярною є думка, що навчатися потрібно для розвитку та задля гарного майбутнього. Це можна пояснити тим, що прийшло розуміння, що після школи діти є дітьми та потребують додаткових знань, але, бажано, у тому напрямку, який є цікавим самій особі, яке буде навчатися.

Проаналізуємо смислові групи відповідей на **незакінчене речення № 16 «Існуюча система вступу до університетів (ЗНО)...**».

У групі учнів 10-11-х класів нами було виокремлено 4 основних групи відповідей:

- 1) «Є обов'язковим» - 37 % усіх відповідей;
- 2) «Не дуже/погана» - 37 %;
- 3) «Нормальна/гарна» – 26 %.

Для більшості опитаних учнів 10-го та 11-го класу акцент зроблений на слові «ЗНО», так як вони відповіли, що «є обов'язковим», тому ця відповідь жодним чином не відноситься до попереднього вказаного нами словосполучення про «існуючу систему вступу до університетів». Також така ж кількість опитаних звернула увагу на попередню фразу «Існуюча система вступу до університетів» та написали, що вона «погана, не дуже», тобто, учні

мають враження, що система вступу до університету їм не підходить. Багато відповідей вказує на те, що частина опитаних вважає, що «Існуюча система вступу до університетів (ЗНО)» є нормальною та навіть гарною, що говорить про те, що не все так погано в соціальних уявленнях школярів про своє подальше майбутнє, адже скоро їх чекає вступ до університетів та інших закладів вищої освіти.

У групі 1-2 курсів нами було виокремлено 2 основні групи відповідей:

- 1) «Нормальна/гарна» - 48 % усіх відповідей;
- 2) «Не дуже/погана» - 25 %.

Майже половина відповідей представників 1-го та 2-го курсу вважають, що «Існуюча система вступу до університетів (ЗНО)» є нормальною та гарною. Звичайно, є частина відповідей, у яких вказано, що вона не дуже та погана. Загалом, відповіді цієї групи розділилися на «за» та «проти».

У групі магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури нами було виокремлено 4 основні групи відповідей:

- 1) «Нормальна/гарна» - 43 % усіх відповідей;
- 2) «Не дуже/погана» - 28 %;
- 3) «Ставлюсь нейтрально» – 15 %;
- 4) «Лотерея/конкурс/шанс» - 15 %.

Для більшості відповідей магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури «Існуюча система вступу до університетів (ЗНО)» є нормальною та гарною. Також є ті, хто у своїх відповідях звернули увагу на попередню фразу «Існуюча система вступу до університетів» та написали, що вона «погана, не дуже». Частина конкретно відповіла, що має нейтральне ставлення стосовно цього питання. Цікаво те, що в цій групі опитаних частина відповідей вказує, що існуюча система вступу до університетів (ЗНО) є лотереєю, конкурсом та шансом, який випадає навіть тим, хто не має достатніх знань, але методом вгадувань може дати правильні відповіді та набрати хоча б прохідний бал.

Можна помітити, що всі звикли до того, що існуюча система вступу або ЗНО уже на протязі 9 років успішно функціонує. Комуś воно подобається, комуś ні, але мало хто може пояснити, чому йому не подобається вказана система. Навпаки ті ж, кому подобається, часто вказують, що тести є кращими, ніж складання усного іспиту, про які вони чули від своїх батьків та інших родичів.

Отже, проаналізувавши всі незакінчені речення, ми помітили, що є як спільне, так і відмінне, що базується на соціальних уявленнях, що є наслідком соціальних стереотипів серед молоді. Було помітно, що молодь з віком отримує власне розуміння певних речей на власному досвіді визначає те, що її більше всього турбує в отриманні освіти та які шляхи вирішення питань, які виникають під час отримання диплому.

ВИСНОВКИ

Результати проведених теоретичного та емпіричного дослідження дозволяють дійти наступних висновків.

1. На нашу думку, соціальні уявлення є формою пізнання, яка має свою специфіку, яка виражається в знаннях, здоровому глузді, змісті, функціях, відтворення яких є соціально обумовленими. Також «соціальні уявлення» - це властивості, які направлені на розуміння і засвоєння матеріального, соціального та ідеального середовища, які мають свої якості. Вони існують для того, щоб ми могли інтерпретувати певні явища, визначати сенс невідомим об'єктам та виокремлювати головні складові певних елементів, які є цікавими для суспільства. Тобто, соціальні явища є невід'ємним атрибутом суспільної свідомості.

Також ми вважаємо, що соціальні уявлення є невіддільними від соціального стереотипу. На нашу думку, в цілому особистість мислить про соціальну дійсність та водночас встановлює певні взаємини з іншими людьми, проходячи певні етапи свого життєвого шляху, що базується на наявності соціального стереотипу. Саме він відіграє суттєву роль в оцінці людиною оточуючого світу, оскільки дозволяє значно скоротити час реагування на зміни у реальності, прискорити процес пізнання. Саме тому соціальні уявлення мають стереотипізований характер.

2. Відповідно до результатів нашого дослідження, ми визначили, що спільним для представників усіх опитаних груп виступає наступне:

1. вища освіта уявляється для усіх трьох опитаних груп необхідним елементом для щасливого та продуктивного майбутнього в плані роботи та кар'єри, отриманні знань;
2. три групи вважають українську освіту більш кращою, ніж була в Радянському Союзі;
3. спільним для всіх опитаних груп є те, що всі розуміють для чого потрібні ЗВО і що там потрібно вчитись та отримувати знання,

4. опитані всіх трьох опитаних груп позитивно озиваються про викладачів,
5. всі три опитані груп розуміють, що є нормальним, що в основному платне навчання в ЗВО є нормою,
6. спільним є те, що всі неоднозначно ставляться до диплому - для більшості магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури «він нічого не вартий», а для певної частини диплом має бути «для галочки»,
7. спільним для всіх груп є те, що опитані вказали, що проблеми є система освіти та застарілі професії, що можна пояснити тим, що про систему освіти багато суперечливих розмов,
8. три групи опитаних об'єднані захопленням від спеціальностей програміста, юриста, лікаря, стоматолога та дизайнера,
9. спільним для трьох опитаних груп є те, що вони визначають, що навчатися повинні всі та всі бажаючі.

Типовим для учнів 10-11 класів є:

1. переважні уявлення школярів менше враховують власний розвиток при розумінні отримання вищої освіти,
2. вони не цікавляться реформами в освіті, відповідно, не мають про них правильного уявлення,
3. «КНУ ім. Тараса Шевченка» переважає в уявленні школярів, як конкретний ЗВО, що кращим в Україні,
4. уявлення старшокласників побудовані на тому, що «Хогвартс» є найкращим світовим університетом,
5. уявлення старшокласників стосовно дистанційного навчання є помітно негативними у порівнянні з іншими,
6. переважні уявлення старшокласників вказують на розуміння того, що диплом має бути отриманим,
7. характерним для школярів є уявлення того, що основними проблемами української освіти є хабарництво.

Типовими для студентів початкових курсів є:

1. в уявленні студентів початкових курсів переважають ті, що сучасна українська освіта є такою ж, як радянська,
2. уявлення студентів початкових курсів є найбільш позитивними стосовно дистанційного навчання.

Типовими для магістрантів (що навчаються) та випускників магістратури є:

1. соціальні уявлення опитаної вказують на те, що цінність освіти визначається можливістю розвиватися та отримувати знання,
2. мають уявлення переважної більшості, що диплом нічого не вартий,
3. уявлення базуються на тому, що навчатися потрібно бажаній професії.

Частина існуючих соціальних уявлень, на наш, погляд можуть оцінюватися як неадекватні, ті, які мають викривлений характер. Помилковими уявленнями можна визначити уявлення учнів 10-11 класів про те, що вища освіта є корумпована, що викликане неправильним поширенням інформації та нерозумінням вкладеного змісту. Також хибним є, що кращим університетом є Хогвартс. Стосовно Радянської освіти, то соціальні уявлення молоді побудовані на принципі «Радянське - гірше», а на практиці вони не мають достатніх знань стосовно радянської освіти. Ці уявлення формуються під впливом особистого досвіду, суспільних норм, стереотипів, які переважають в суспільстві. Зокрема, серед старшокласників, є сенс проводити психолого-педагогічні заходи із метою корегування цих стереотипізованих проявів. Одним із напрямком є проведення міні-лекцій психологом, пояснень щодо вступу. Також таку роботу потрібно проводити із першокурсниками, в рамках кожної спеціальності, щоб формувати правильні соціальні уявлення.

Перспективами подальших досліджень ми вбачаємо вивчення соціальних уявлень молоді із різних регіонів, молоді із різним розумовими здібностями, представників молоді із сільської та міської місцевості, що дозволить більш конкретизувати, які соціальні уявлення молоді є переважаючими у певних часових межах.

Перелік використаних джерел

1. Абульханова, К.А. Психология и сознание личности (проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): Избранные психологические труды. Москва. МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2009. 224 с
2. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2014. Вип.43.
3. Бовина И.Б. Теория социальных представлений. *Социологический журнал*. 2010. № 3. С. 16.
4. Бовина И. Б. Стратегии исследования социальных представлений. *Социологический журнал*. 2011. № 3. С. 19.
5. Вербицкий Р. Ю. Социальные представления как предмет социальной психологии. *Вестник Университета (Государственный университет управления)*. 2015. № 11. С. 311-315.
6. Донцов А. И., Емельянова Т. П. Концепция социальных представлений в современной французской психологии. *Вопросы психологии*. 1984. № 1. 128 с.
7. Дроздов, О.Ю. «Соціальні уявлення про Захід та Схід України як складові масової геополітичної свідомості». *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, по. 22 (Березень 14, 2019). дата звернення Серпень 19, 2021. URL : <http://family-medicine.com.ua/index.php/2227-6246/article/view/159539> (дата звернення: 07.08.2021).
8. Дроздов О. Ю. Особливості соціальної довіри вітчизняних студентів до представників різних професійних груп. *Одинадцять Сіверянські соціально-психологічні читання*. 2021. С. 93-97.
9. Дроздов О. Ю. Особливості соціальних уявлень представників психологічної спільноти щодо COVID-пандемії. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: психологія*. Т. 32. Вип. 2. 2021. С. 68-73.

10. Дьячкова А.В., Красов И.И. Высшее образование в России и за рубежом: тенденции и проблемы. *Высшее образование в России: история и современность*. Екатеринбург, 2017. С. 70-75.
11. Дюркгейм Э. Метод социологии. Пер. с фр. Западно-европейская социология XIX начала XX веков. под ред. В. И. Добренькова. Москва. *Издание Международного Университета Бизнеса и Управления*. 1996. С. 309 - 365.
12. Есина Г.К. Социальные представления студентов магистратуры о высшем образовании. *Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования*. 2019. Т. 8. № 4А. С. 132-143.
13. Есина Г.К., Сачкова М.Е. Об актуальности исследования социальных представлений молодежи о высшем образовании. *Высшее образование для XXI века*. Москва, 2016. С. 82-87.
14. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004.
15. Игнатьева Е. Ю. Совершенствование образовательного процесса в современном вузе. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Великий Новгород, 2009. 18 с.
16. Ковтунець В. Реєстр кваліфікацій і освітня статистика. *Реформа освіти в Україні, Інформаційно-аналітичне забезпечення* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ. 15 жов. 2020 р. Київ. 2020, С. 26-27.
17. Конституція України: (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення: 01.08.2021).
18. Макарова Н. С. Развитие дидактического знания об образовательном процес се в высшей школе. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Омск, 2014. 43 с.
19. Московичи С., Жодле Д. Социальное представление: феномены, концепт и теория. *Соц. Психология / под ред. С. Московичи*. СПб. Питер, 2007. С. 372-394.

20. Назар М. М. Дистанційні навчальні курси та розвиток суб'єктності у віртуальному середовищі. *Реформа освіти в Україні, Інформаційно-аналітичне забезпечення* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ. 15 жов. 2020 р. Київ. 2020, С. 63-65.
21. Образование и педагогика: теория, методология, опыт : монография. Чебоксары: ИД «Среда», 2020. 188 с.
22. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Президент України; Указ, Стратегія від 25.06.2013 № 344/2013. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/> (дата звернення: 03.09.2021).
23. Рожанська Н., Отто Вільгельм Вольф, Корупція у вищій освіті: порівняльний аналіз соціальних уявлень студентів та викладачів ВНЗ півдня України. 2016. № 1 (16).
24. Современное образование: проблемы и перспективы развития : монография. Чебоксары: ИД «Среда», 2019. 72 с.
25. Сучасна молодь у соціально-психологічному вимірі: здобутки чернігівських психологів: монографія. За наук. ред. А. Г. Скок, О. Ю. Дроздова, Т. В. Данильченко. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 376 с.
26. Титаренко І. Освітологічний контекст поняття «Соціально-культурні чинники» ISSN Online: 2312-5829. *Освітологічний дискурс*, 2017, № 1-2 (16-17).
27. Юдина Н.А., Сизова М.Б. Разработка системы непрерывного профессионального образования в учреждениях высшей школы. *Социология и право*. 2015. № 4. С. 11-21.
28. Dany L. From the study of social practices to the study of distance to the object. *Papers on social representations*. 2016. V. 26. P. 6.1-6.19.
29. Howarth C., Foster J., Dorrer N. Exploring the potential of the theory of social representations in community-based health research- and vice versa. *Journal of Health Psychology*. 2004. Vol. 9. No. 2. P. 229–243.

30. Monaco J.L., Piermattéo A., Rateau P., Tavani J.L. Methods for studying the structure of social representations: a critical review and agenda for future research. *Journal for the theory of social behavior*. 2017. V. 47. P. 306-331
31. Moscovici S. The phenomenon of social representations. Social representations: Explorations in social psychology. S. Moscovici / Ed. by G. Duveen. New York: New York University Press, 2000. P. 18-77.
32. Moscovici S. Why a theory of social representations? Representations of the social: bridging theoretical traditions. Ed. by K. Deaux, G. Philogène. Oxford: Blackwell Publishers, 2001. P. 18–61.
33. Moscovici S., Markova I. Ideas and their development: A dialogue between Serge Moscovici and Ivana Markova. Social representations: Explorations in social psychology. S. Moscovici. Ed. by G. Duveen. New York: New York University Press, 2000. P. 224–286.
34. Ognevyyuk V., Sysoieva S. Training of educational experts in Ukraine: experimental interdisciplinary program. *The advanced science journal*. 2015. (6), pp. 98-103, DOI: 10.15550/ASJ.2015.06.098.